

**Alena
Sabuchová**

ŠEPTUCHY

Jsou to bohyně, léčitelky, nebo šarlatánky?
Příběh o dospívání v tajemném Podlasi

Host

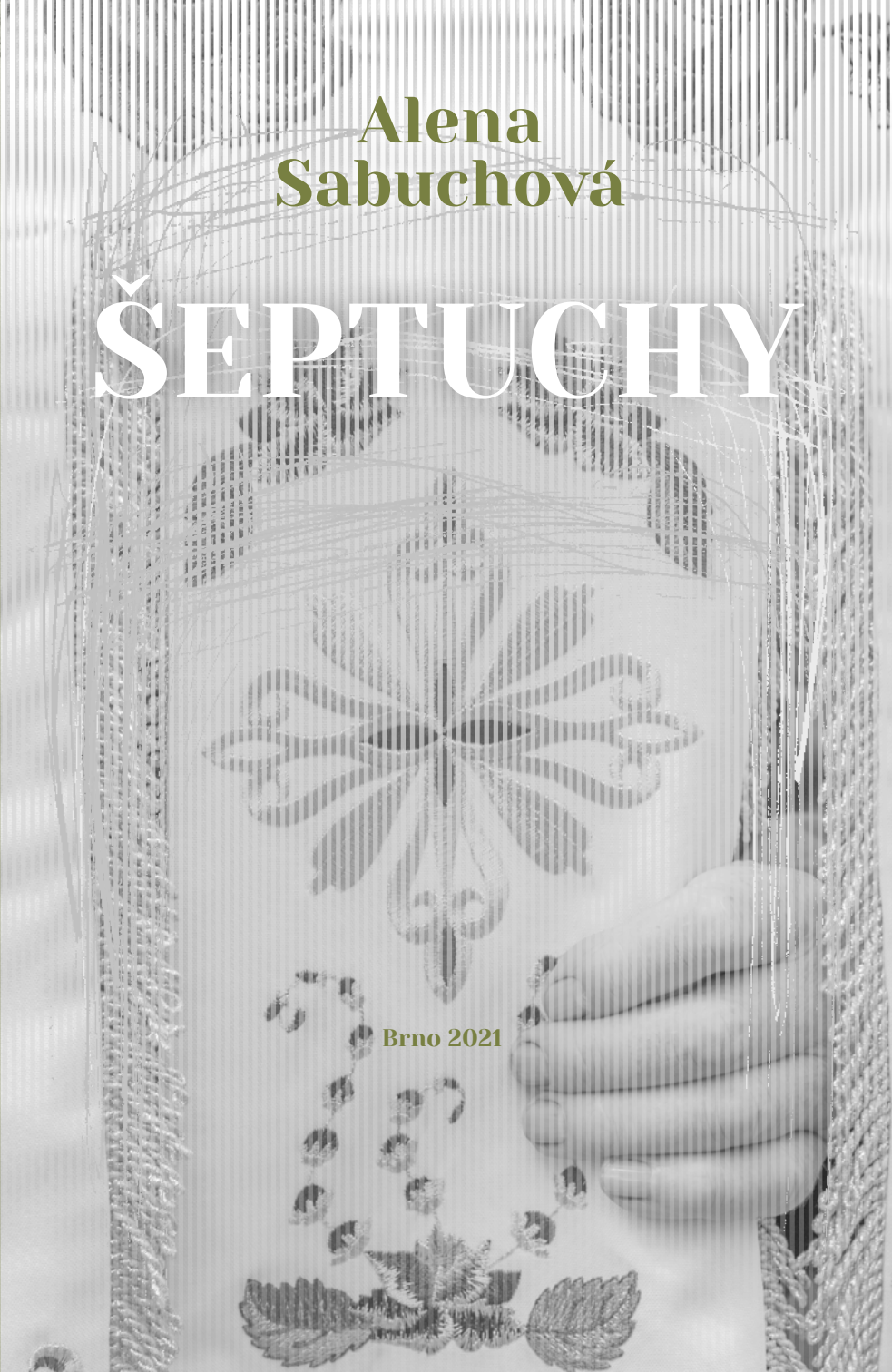
Alena Sabuchová
ŠEPTUCHY

Přeložil
Lubomír Machala

**Alena
Sabuchová**

ŠEPTUCHY

Brno 2021

Copyright © Alena Sabuchová, 2019

Cover photo © Robert Tappert

Translation © Lubomír Machala, 2021

Czech edition © Host – vydavatelství, s. r. o., 2021
(elektronické vydání)

Kniha vyšla s finanční podporou Komise SLOLIA,

Literární informační centrum v Bratislavě

Vytvoření překladu podpořil z veřejných zdrojů
formou stipendia Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

ISBN 978-80-275-0971-3 (PDF)

ISBN 978-80-275-0972-0 (ePUB)

ISBN 978-80-275-0973-7 (MobiPocket)

*... nebude mi chybět tato zem,
budeš mi chybět ty.*

LOUISE GLÜCKOVÁ

mor, -u, 6. p., -u muž. r.

1. Ve starších dobách každá velmi rozšířená epidemická choroba způsobující velkou úmrtnost:
hlad, mor, války a jiné pohromy
(Urb.); *vypukl mor.*

Ve škole nám často vykládali o moru. Až jsme měli pocit, že bychom na něj měli být hrdí. Že nebýt moru, nebyli bychom tím, čím jsme. Agata, která nás učila vlastivědu na prvním stupni a potom dějepis na druhém, nás nechávala kreslit Grabarku a nezapomněla říct, že máme vybarvit mor. Na vánoční pohlednice jsme museli kreslit ikonu, nemohly tam být žádné světské cetky, žádný Mikuláš ani ozdobené jedličky, zkrátka ikona s Matkou Boží a Kristem. Ty však není až tak složité zobrazit, s morem je to o něco méně jednoznačné.

Nevěděli jsme, jakou má mor barvu, zda bychom ho měli nakreslit černý, zelený anebo neviditelný, protože nikdo z nás mor dosud neviděl.

Dorota ho jednou nakreslila žlutý a Agata jí řekla, že mor přece nemůže být žlutý.

„Žluté je světlo, žluté jsou svatozáře, jak může být mor žlutý!“ Dorota se na ni zmateně dívala, možná by se tvářila zahanbeně, ale tehdy to ještě neuměla, stejně jako nevěděla, proč musí mít mor na lesklém papíru konkrétní barvu. Musela ho přemalovat.

„Chceš nový výkres, anebo opravíš tento?“

Dorota voskovkami tlačila na lavici tak silně, až to nahlas vrzalo. Čmárala něco načerno, dokud úplně nezamalovala stromy, vzduch, nebe, a tedy i všechny svaté, na které

si Agata tak potrpěla. Agata se ráda odvolávala na ledasco a ledaskoho, kdo byl pokud možno co nejméně skutečný anebo pozemský, zřejmě jí to dávalo pocit větší jistoty. Byla jediným člověkem, který dokázal hovořit o moru s jakousi podivuhodnou vděčností v očích, a hleděla přitom do oken, jako by jí stromy v dálce pomáhaly nacházet slova o tom, co si kromě nich už nikdo nemůže pamatovat. Ale ona po každé vypadala, že se rozvzpomíná, jako by byla účastna všeho, o čem nám vykládala, přivírala oči, vyhlížela do dálky a držela si ruku v jamce na krku, aby z ní nevypadl strach, který si tak dlouho pěstovala a každé ráno ho zalévala černým čajem s citronem. Vyplivovala jádérka z citronu do červené misky, aby ji ochránila před zlými myšlenkami, co se občas plazily po plechových parapetech a s šustivým zvukem hledaly štěrbinu, kudy by proklouzly dovnitř. Spávala na vyklápečí posteli, kterou měla přes den opřenou o stěnu, a v noci se snažila dlouho nesvítit. Aby si jí *to* ne našlo. Aby v noci mohla klidně spát, brzo ráno odejít z nepohodlné úzké postele a nikdo jí nepřišel jako pošťák se ztraceným balíkem oznámit, že všechno může být jinak.

Tehdy jsme to neuměli pojmenovat. Nevěděli jsme, čeho se tak moc bojí, proč si vždy definovala svět v rámci čekání na ten druhý — lepší — a trestů za tenhle.

Potom udělala výstavku s nejkrásnějšími mory a my jsme se z toho asi radovali. Dorotin výkres tehdy na nástěnku nedala, prý na něm prosvítá žlutá a nikdo by to nepochopil.

Abyste rozuměli — jsme kraj, který vznikl na morovém vršku.

Kdysi dávno totiž v Podlasí zuřil mor. Nic zvláštního, mor má v pověstech kdekdo, občas mám pocit, že by ho

měli zařadit ke vzpomínkovému optimismu a marketingové strategii lokálního turistického ruchu. Kdybychom ho uměli o něco exaktněji zobrazit, byl by na magnetkách a pohlednicích namísto čápů, zubrů a vlků.

Agata by vám o něm určitě povyprávěla posvátněji a s větší bázní, určitě bych podle ní nebyla hodna vám to zrekapitulovat, ale pokusím se.

Jistému starci se ve třináctém století zdál sen o svaté hoře blízko Grabarky. Bylo tam hodně borovic a potok. Zdálo se mu, že každý, kdo se umyje ve vodě z potoka, bude ochráněn a mor se ho nedotkne. A tak se prý také stalo. Obyvatelé, kteří se ukryli na svaté hoře, se zachránili, mor je minul a místo se podle staré legendy stalo posvátným. Nedaleko stála kaplička s ikonou Proměnění Páně, kde se domácí ukrývali před Tatary, proto jí byla připisována velká síla. Zachránili se. Po návratu do vesnic našli už pouze spáleniště, obydlí byla vypálená a sousedi, kteří se neukryli na Grabarce, zemřeli strašnou smrtí. A od té doby je Grabarka Grabarkou. Posvátné útočiště, místo posledních nadějí, vlajících stuh, křížů různých velikostí, barev i materiálů, občasných zázraků i tvrdého marketingu.

Mor nás prý pronásledoval jako kletba po staletí, párkrát se vrátil, odešel, aby o něm lidé dodnes mohli nahlas mluvit jako o zkoušce, síle, trestu, každému, co libo. Morové povětrí máme zakomponované hluboko v horách, ve stromech, ve skalách i ve vzduchu, v rozhovorech, v podstatě.

V podstatě byl tak trochu naší součástí, ale nijak nám neubližoval, spíš jsme díky němu mohli mít množství dalších benefitů v podobě zázraků, kterým se pak dalo snáze

uvěřit. Tedy, minimálně je málokdo veřejně zpochybňoval. V tichu ranních inverzí jste mohli věřit, čemu jste chtěli, občas toho bylo až příliš, nakonec se všechno usadilo v zemi, mezi kukuřicí, slunečnicemi, dýněmi a ječmenem, dokud to nepřikryl první sníh. Potom se čekalo, co z toho přežije a co se nikdy nestane.

Lidé se báli přemnožených žab anebo much, považovali to za varování před další morovou ranou, to jim zůstalo dodnes. Už se však nebojí moru, jen smrti všeobecně.

„Když je hustá mlha, někdo umře.“

V Podlasí jsou husté mlhy na denním pořádku. Dny jimi začínají i končí, někdy kvůli nim není vidět pár metrů před sebe.

„Hospodin nejdřív stvořil mlhu, potom do ní vymyslel Podlasí a až nakonec zbytek světa,“ vyprávěla mi teta Irena před spaním.

O zázracích se u nás mluvilo často a mluví se dodnes, nakonec jako vždy, když lidé rozměňují svoje zoufalství na drobné a cítí se tak silnější. Vždy si přitom vzpomenu na Agatu a její jamku mezi klíčovými kostmi, na její tichou, ale pevnou chůzi po chodbách a pohled do země.

Říkala nám, že když jsme na nějaké hoře, jsme blíž k Bohu.

„Vzpomeňme si na Sinaj, Olivovou horu, horu Pokušení, horu Tábor.“

Na nic jsme si nevzpomínali, byli jsme děti, a tak jsme to brali. Že jestli něco chceme, stačí vyjít výš a Bůh nás lépe uslyší. Co se mu tak horlivě snažila říct Agata, jsme se nikdy nedozvěděli.

Většinou je pravda stejně to, co nám jednou ráno vyrostete ze země před naším prahem a nezvládáme to překročit. Občas to překročí nás, jen si toho nevšimneme.

Zázraky však patřily do základního balíčku přežití. Byly tak trochu první pomoci, když všechno ostatní selhávalo, mohli jsme se na ně libovolně dlouho spoléhat.

V angličtině na ogolniaku jsme Podlasí v referátech představovali jako místo zázraků a také jsme se v rámci základní slovní zásoby naučili, jak se řekne *mor*. Morový vrch. Už jsme ho nekreslili, dělali jsme prezentace v powerpointu a lepili obrázky na velké plakáty, vybarvovali jsme písmena a referáty zakrývali díry ve stěně.

Naše angličtinářka Daria byla velmi podobná Agatě, věřila, že je nutno se vyvarovat zlého a čekat na dobré, jenom to jaksi ani jedna nenacházela, protože na to stále čekaly. A tak si obě řekly, a zcela jistě nebyly jediné, že jestli budou žít dostatečně asketicky v tomto životě, čeká je radost v tom dalším.

Jednou jsme psali písemku, Daria nám diktovala věty na překlad. Učili jsme se rozlišovat přítomný průběhový čas. Trochu se jí zamotal jazyk a položila otázku: „Ty mi kouříš?“

Asi tři čtvrtiny třídy tehdy ve vrcholné pubertě se nahlas zasmály. Daria zčervenala a nasadila rádoby neutrální výraz.

„Jsem zvědavá, jestli se budete smát taky potom!“

V dalších větách, které nám diktovala, naschvál používala slovesa, o kterých jsme z jednoduchých konverzačních cvičení v pracovním sešitu pro začátečníky, pochopitelně, neměli šajn.

Na odpusty si s Agatou dávaly do vlasů mašle namísto šátků, aby je na svátek Ivana Kupaly mohly bezstarostně sejmout u jezera a věřit. V tomhle případě byla víra vskutku to, co dokázalo člověka držet při životě, díky ní se jim vlasy jeden den v roce leskly víc než jindy. Agata tehdy nosila v copu sponu s rezavým pávem, který měl určitě nějaký liturgický význam, i parády musely mít druhý plán.

Daria vedla mládežnický zpěvokol a vždy se tvářila, že ví, kdo koho doprovází domů, kdo se komu líbí, občas s některou z nás velmi mateřsky rozmlouvala o tom, abychom nenosily nalakované nehty ani výstřihy, že si nás chlapci nebudou vážit, protože se nikdy nedozvědí, co máme ve svém nitru. Barvily jsme si prameny vlasů třpytivými řasenkami a vypadaly jsme všechny dost podobně. I laciný lak z nehtů se nám všem loupal stejně rychle, ale za pár let, zdálo se, jsme přesto o chlapcích věděly o trochu víc než ona. Taky o tom, koho si váží a čí nitro opravdu *nechtějí* poznávat bez ohledu na to, jestli má nalakované nehty anebo vlasy nabarvené krepovým papírem. Nebylo to tak složité, jak nám říkaly. Lidé chtějí v principu stejné věci a myslí si, že by to ti druzí měli pochopit, vycítit, najít je jako ztracené srnky v lese a vzít si je domů i s jejich jedinými správnými přesvědčeními. A když se tak dlouho neděje, všechno se dá ospravedlnit vyššími plány, o kterých nemáme právo nic vědět, stačí jim *věřit*.

Měla jsem pocit, že hodně lidí se mluvením o mystičnosti toho místa trochu kálo, jako by se báli nemít respekt a úctu, protože se to všechno může vrátit anebo se může stát něco mnohem horšího. Na morových sloupech chodívaly ženy

pravidelně měnit květy a zapalovat svíčky, pouliční osvětlení pro dvacet domů v každé kolonii nebylo třeba. Jediné, co u nás v noci svítilo, byly maličké hřbitovy s barevnými kříži a morové sloupy, podle nich jste trefili. Byla to nejbezpečnější místa na světě. Svatá Barbora sedávala v zatačkách, na polních cestách, kde nebylo třeba dávat směrovky, lidé potkávali světce i zbloudilce, v mlze chodili tajně čekat na své drahé, kteří někdy nepřišli. Anebo přišli, aby je poprosili, ať je pustí. Pomalou chůzí, jakou chodívali za života, s rukama v bok obhlíželi stromy, které opět o něco porostly. Někteří si ještě pamatovali, jak voní kaštan i o kolik se posunul vrchol borovice ve třetí řadě nalevo. Nestýskalo se jim po životě, to ne, jenom si trochu neuměli zvyknout.

Našli byste nás také podle močálů a ptáků, kteří si u nás stavěli hnízda. Čápi přinášeli štěstí a radost, černí krkavci, přesně podle očekávání, smutek a smrt. Nebylo to úplně stoprocentní, jasně. Přibližně se dalo všechno spočítat, nebylo složité žít ani umřít. Smutek vypadal tak, jak měl, a prázdná hnízda v srpnu hlásila podzim, o jakém se dětem vykládalo ve škole, jaký si kreslily do pracovních sešitů, sloupořadí bříz se kývala podle potřeby, větru a okolností. Jejich flekaté kmeny nabízely rozhovory lidským nehtům, co se k nim občas chodily zoufale nahlas vymluvit, aby si toho nikdo nevšiml. Občas do nich někdo vyřezal srdíčko anebo písmena, abychom za pár let našli strom, který měl být mementem něčeho, co dávno neexistuje. Některé stromy si pamatovaly války, jiné lásku anebo cokoliv, o čem jsme přesvědčení, že by si to mohl někdo aspoň ze slušnosti pamatovat, kdybychom náhodou nepřežili.

Dorota o tom věděla vždy nějak víc ani ne proto, že byla hrobníková dcera. Věděla hodně o všeličem. Uměla jezdit na voze s koněm. Hrobník Jaroslaw měl koně a vůz, na kterém jezdíval s nebožtíky z Bólu do Świąt, a Dorota jezdívala s ním.

V Bóle se nepochovávalo, Dorota s Jaroslawem měli kumulovanou funkci posledních vyprovázečů i z okolních kolonií. Odváželi spolu na voze nebožtíka, a jestli ho nedokázala rodina obstarat, dělala to obvykle Dorota. Začala v jedenácti. Měla takový předpoklad. Lidé se jí nehnusili, živí nebo mrtví, ne že by je bezbřeze milovala, jak ji na všech pohřebních liturgiích učili, minimálně však byla imunní vůči zlým emocím i nějakým přehnaným očekávaním. Zažívala je v mnohých obměnách při převážení mrtvého od živých. Převáželi je nejčastěji do márnice v Hajnówce, když bylo třeba, když ne, rovnou na hřbitov do Świąt.

Jednou mi řekla, že nejlepší, co se může někomu v životě stát, je, že umře.

„Víš, podle mě si lidé vymysleli lásku, aby se tak nebáli umřít. Protože chtějí, aby se po nich jiným stýskalo.“

„Co já vím, někdy se ti po nich stýská, i když neumřou, ne?“ Dorota škusbla ramenem.

„Už se ti po někom stýskalo déle než týden? Myslím tak, že by se to nedalo přežít.“

Tehdy ještě ne. Stýskalo se mi po Nině, která se odstěhovala z Podlasí do Krakova, chyběla mi učitelka přírodopisu, která mívala barevné nehty a občas jí vykoukla krajková podprsenka, ale nevydržela ve škole dlouho. Nikdo mi v zásadě nechyběl, jelikož mě tehdy nikdo neopustil a já jsem od nikoho nemusela odcházet. A Dorota měla pravdu. Ani o to